

UDK 885.4-4

Esej

Prihvaćeno 14.05.1998.

**Ján Šabol**Filozofski fakultet, Prešov  
Slovačka**O TIŠINI, MUKU**

U današnjem se svijetu permanentno pojačava buka u najširem smislu riječi: ulična buka, škripa vozila, treštanje nasilja na televizijskim ekranima, fujukanje često bez cilja odapetih strijela informacijskih sustava, huka razorene ljudske duše... Ali, razina intenziteta zvuka ima svoje osjetljivo mjesto, svoju opominjujuću granicu; nju čini prag boli kojemu se čovječanstvo opasno približava. Naš je zadatak snižavati razine decibela zavisti, netolerancije, hipokrizije, netrpeljivosti, nepravde i ljudske patnje. I tako zajedno stižemo do spoznaje da je tišina, muk, poniranje u vlastitu nutrinu i svirka komornoga orkestra ljudske duše zapravo najdjelotvornija glazba, pojas za spašavanje današnjega svijeta.

Slično je i s govorom...

U drami Petra Zvona, "*Ples iznad plača*", (*Tanec nad plačom*) grof Richard se nijemome slugi Barnabášu, koji ispušta nerazgovjetne glasove, obraća riječima: "*Znam što želiš reći. Ne treba toliko riječi...*"

Da, koliko god to zvučalo paradoksalno, u govoru ima situacija kada riječ postaje teret, balast, kad "kontekst" ("*Stani, trenutak, divna si!*"), gesta ili mimika kaže više od izgovorenoga, "naglas" izrečenoga mišljenja. Ima dakle trenutaka u kojima se mora - poslužimo se malo istočnoslovačkim narječjem - više *hútat'* (mozgati) nego *hútorit'* (brbljati), kada se u jednoj gesti, u tihom micanju usana ili u sjaju očiju krije mnoštvo neizrečenih riječi.

Tišina, muk koji u dijaloškoj situaciji pruža priliku našem sugovorniku i upućuje nas da ga emfatički osjetimo - zakon je vrednovanja današnjega uzvitanoga i uzburkanoga svijeta. Pjesnik Milan Rúfus, čuvar poniznosti i nade,

nijemom nas mudročću spoznaje u tome smislu podsjeća da riječ najbolje zvuči u šutnji: *"Sve je drugačije. Zbogom riječi. / Što znamo - znamo kroz tišinu. / Ne želeći ponavljati / vašu taštinu. I iz obzira / više ne zveckamo oružjem starim. / A od radosti će nas zapljusnuti / mukom dubina ono što dolazi za njim. / Laku noć, Hamlete. Da, da, / bitna je šutnja."* Ovdje uvjerljivo zvuči i Kierkegaardova konstatacija: *"Samo onaj tko zna istinski šutjeti zna istinski govoriti, samo onaj tko zna istinski šutjeti zna istinski djelovati."* A ne zaboravimo ni biblijske poruke i istine: *"... šuti, ... poslušaj me, ... rad bih te poučit mudrosti."* (Job 33, 31-33) - *"... tko zauzdava svoj jezik, razuman je."* (Izr 10, 19) - *"Promišljen čovjek prikriva svoje znanje, a srce bezumničko razglašuje svoju ludost."* (Izr 12, 23) - *"... učite od mene, jer sam krotka (slov. tih) i ponizna srca. Tako ćete naći pokoj svojim dušama."* (Mt 11, 29). I napokon, ali ne i na zadnjemu mjestu: *"Blago krotkima (slov. tihima), jer će baštiniti zemlju."* (Mt 5, 5).

Iako se to čini proturječnim, tišina, šutnja je "rječita"... Kada govorimo, iz golemog mnoštva mogućnosti izabrat ćemo samo jedno "rješenje". Kada šutimo, na dispoziciji nam stoji veliki izbor sredstava i stoga - iako to možda iznenađuje - komunikacijska situacija sa šutnjom i u šutnji može biti semantički najispunjenija.

Pritom mislimo upravo na ono što je izvan govora, ali nije izvan čovjeka, nije izvan dijaloške situacije. A ona predstavlja sigurnu osnovicu, ishodište izbora jezičnih i izvanjezičnih sredstava. Međutim, koliko god je djelotvorna riječ koja proizlazi iz situacije i jasno odražava njezino ozračje, toliko su djelotvorne i geste i mimika - pokret ruku ili mig, dodir ili promijenjena linije obrva, neočekivana bora ili osmijeh, naznaka koraka ili kimanje glavom u znak odobravanja, koje izražava "slaganje" sa sugovornikom, činjenicu da su se našli na istoj valnoj dužini. I kao što riječ može biti mlitava, plosnata, hrapava, neprecizna, prijetvorna ili čak licemjerna, tako i gesta može biti puna fraza i neiskrenosti, prepreka između onoga tko govori i onoga tko sluša, može biti prazna, teatralna, napuhana, umjetna... gesta bez riječi. Ali, ovim smo se napomenama poslužili samo da bismo zaključili kako u govoru, u razgovoru mora postojati sklad između jezičnih i izvanjezičnih elemenata, između izrečene riječi i šutnje, između onoga što želimo reći i načina kako to izreći. Riječ je dakle o stilskoj primjerenosti jezičnih i izvanjezičnih sredstava kojima se koristimo u komunikaciji, o stvaranju atmosfere razumijevanja, shvaćanja, tolerantnoga dijaloškog ozračja u kojemu određenu funkciju ima i emfatička, suptilna tišina, šutnja, muk.

Postoje komunikacijske situacije u kojima govor više odmaže negoli što pomaže. Obratimo stoga pozornost na one trenutke u životu i u govoru, kada nam je za potpuno razumijevanje stvari dovoljna gesta i mimika sugovornika, njegova kooperativna "rječita" šutnja, njegovo jednostavno ljudsko disanje, pogled ili osmijeh... To je znak da čovjek pripada čovjeku koliko i životu. To su trenutci mudre šutnje, kada nam se iskazuje nešto čega nema u jeziku, a što i bez njega dobro razumijemo. To je trenutak u kojemu je govor potpuno rječit i bez riječi, u

kojemu "rječitu" stanku svoga sugovornika moženo s malo riječi prokomentirati onim: "*Znam što želiš reći. Ne treba toliko riječi...*"

Napomene uz esej J. Sabola *O tišini, muku*

Job - Knjiga o Jobu, SZ

Izr - Mudre izreke - Psalmi, Mudrosne knjige, SZ

Mt - Evanđelje po Mateju, NZ

*Stani, trenutak, divna si!* (J. W. Goethe, Faust)

Peter Zvon - slovački dramatik (1913-1942)

Milan Rúfus - slovački pjesnik i esejist (1929)

S. Kierkegaard - danski filozof (1813-1855)

hútať = misliti, razmišljati, razmatrati

hútorit' = govoriti, pripovijedati, brbljati (ekspr. - istočnoslovački dijalekt)

(prev. D. Sesar)

Napomena prevoditeljice

Biblijski su citati obilježeni prema hrvatskome prijevodu; ostali su prijevodi (Goethe, Zvon, Rúfus) moji.

**Ključne riječi:** Slovačka književnost

## O TICHU, MLČANI

V súčasnom svete permanentne stúpa hluk v najširšom zmysle slova: ruch ulíc, lomoz vozidiel, treskot násilia na televíznych obrazovkách, šramot často neúčelne vystrelených šipov informačných systémov, huriavk rozorvaného ľudskeho vnútra... Ale hladina intenzity zvuku má svoje vystrihavé miesto, svoju varovnú hranicu: je ňou prah bolesti, ku ktorému sa ľudstvo nebezpečne blíži. Máme za úlohu znižovať hladinu decibelov závidi, netolerancie, nepravdy, nelásky, nespravodlivosti a ľudskeho utrpenia. A tak spoločne prichádzame k poznaniu, že najpôsobilivejšou hudbou, záchranným pásom dnešného sveta je ticho, mlčanie, ponor do vlastného vnútra, rozohrávanie komorného orchestra ľudskejduše.

A podobne je to aj v reči...

V divadelnej hre Petra Zvona *Tanec nad plačom* sa k nevravnému sluhovi Barnabašovi, ktorý vyludzuje neurčité zvuky, obracia gróf Richard slovami: "Viem, čo chceš povedať. Netreba toľko slov."

Áno, sú situácie v reči - nech to znie akokol'vek paradoxne, keď sa slovo stáva prit'ážou, balastom, keď "kontext" ("Postoj, chvíľ'a, si krásna!"), gesto, mimika povienviac, než vyslovíme, vyjadrieme "nahlas". Sú teda chvíle, v ktorých sa žiada - ak by sme si trochu pomohli východoslovenským márečím - viac hŕtať než "hŕtorit'", keď v jednom geste, v tichom pohybe pier, v zrkadlení oči je skrytých mnoho slov.

Ticho, mlčanie, ktoré v dialogickej situácii dáva šancu nášmu spolubesedníkovi a učí nás ho empaticky počúvať, je hodnotovou ponukou pre dnešný rozvirený a rozvichrený svet. Básnik Milan Rúfus, strážca pokory a nádeje, nám v tomto zmysle pripomína tichou múdrosťou poznania, že slovo znie najplnšie v mlčani: "Všetko je iné. Zbohom slová. / Čo vieme, vieme potichu. Ostýchajúc sa opakovať / vašu pýchu. A z ostychu / už nerinčíme starou zbraňou. / A z radosti k nám zavanie / tichom hlbín, čo ide za ňou. / Dobrú noc, Hamlet. Áno, áno, / to podstatné je mlčanie." Príviedčavo tu vyznieva aj ono Kierkegaardovo konštatovanie: "Len ten, kto vie bytostne mlčať, vie bytostne hovoriť, len ten, kto vie bytostne mlčať, vie bytostne konať." A nezabúdajme na biblické posolstvá a pravdy: "Zmlkni! Ja t'a teda múdrosť naučím." (Job 33, 33) - "... mlčí však človek rozumný." (Pris 11, 12) - "... kto... má zmysel pre spravodlivosť, ten drží slovo u seba." (Pris 11, 13) - "... učte sa odo mňa, lebo som tichý a pokorný srdcom; a nájdete odpočinok pre svoju dušu." (Mt 11, 29) A nakoniec, ale nie na poslednom mieste: "Blahoslavení tichí, lebo oni budú dedičmi zeme." (Mt 5, 5)

Ticho, mlčanie - hoci sa toto vyadrenie zdá protirečivým - je "mnohovravne"... Keď hovoríme, z obrovského počtu možností si vyberáme len jedno "riešenie". Pri mlčani máme na uvažovanie k dispozícii veľký výber prostriedkov, preto - hoci to azda vyznieva prekvapujúco - môže byť s ním a v ňom komunikačná situácia významovo najplnšia.



Uvažujeme vlastne o tom, čo je mimo reči, ale nie mimo človeka, mimo dorozumievacej situácie. A tá tvorí pevné podložie, východisko výberu jazykových a mimojazykových prostriedkov. Ale tak, ako je účinné slovo, ktoré vyplýva zo situácie a úprimne odráža jej ovzdušie, tak sú pôsobivé len gesta a mimika - pohyb rúk, či žmurknutie, dotyk dlaní a zmenená línia obočia, nečakaná vráska či úsmev, náznak kroku alebo láskavé pokynutie - vyjadrujúce "súzvuk" hovoriaceho a počúvajúceho, skutočnosť, že sú obaja naladení na rovnakú vlnovú dĺžku. Lebo tak ako môže byť aj mdlé, ploché, kostrbaté, nepresné, hrané, ba priam pokrytecké slovo, tak môže byť aj gesto plné fráz a neúprimností, bariéry medzi tým, ktorý hovorí a ktorý počúva, gesto prázdne, teatrálné, našuchorené, strojené... gesto bez slov... Ale týmito poznámkami sme sa chceli dostať k záveru, že v reči, v rozhovore sa žiada súlad medzi jazykovými a mimojazykovými prvkami, medzi hovoreným slovom a mlčaním, medzi tým, čo chceme povedať a ako to povieme. Ide teda o štylistickú primeranosť jazykových a mimojazykových prostriedkov, ktoré používame pri komunikácii, o vytvorenie vnímavého, chapajúceho, uznannlivého dorozumievacieho ovzdušia, v ktorom má svoj funkčný zástoj aj empatické, citlivé ticho, mlčanie.

Sú komunikačné situácie, v ktorých slovo viac pokazí, než napraví. Vážme si preto chvíle v živote a v reči, keď na plné porozumenie veciam ám stačí gesto a mimika nášho spolubesedníka, jeho súčinnosťné "výrečné" mlčanie, jeho prostý ľudský dych, pohľad či úsmev... Je to znak, že človek patrí človeku, rovnako ako životu. Sú to okamihy múdreho mlčania, keď sa k nám prihovára čosi, čo nie je v jazyku, ale čomu aj tak dobre rozumeme. Je to chvíľ'a, v ktorej je rozhovor plný slov aj bez slov, v ktorej "mnohovravnú" pauzu nášho komunikačného partnera môžeme mlčky komentovať oným: "Viem, čo chceš povedať, netreba toľko slov..."

Vysvetlivky k eseji J. Sabola O tichu, mlčaní:

Jób - Kniha Jóbova

Prís - Kniha prísloví Šalamúnových

Mt - Evanjelium podľa sv. Matúša (Matúš)

"Postoj, chvíľ'a si krásna!" (J. W. Gothe: Faust)

Peter Zvon - slovenský dramatik (1913-1942)

Milan Rúfus - slovenský básnik a esejista (nar.1929)

S. Kierkegaard (1813-1855) - dánasy filozof

hútat' = rozmyšľať, myslieť, uvažovať

hútorit' = rozprávať, hovoriť (expr. - podľa východoslovenských nárečí)

**Ján Šabol**  
Faculty of Philosophy, Prešov  
Slovakia

### ON SILENCE AND HUSH

In the world today the level of noise increases steadily in the broadest sense of the word: noise in the street, clanging of vehicles, blaring of violence on TV screens, whizzing of often aimlessly discharged arrows of information systems, roar of a ruined soul ... Yet, the level of the sound intensity has its vulnerable spot, its warning boundary: it is the pain threshold that Mankind is dangerously approaching. Our task is to decrease the level of decibels of envy, intolerance, injustice and human suffering. And so we all come to comprehend that silence, hush, penetration deep into one's own self and the music of the chamber orchestra of a human soul is, in effect, the most efficient music, a safety vest to save the world.

It is not much different with speech...

In his play "Dance over the weeping (Ples iznad plača) by P. Zvon, Count Richard addresses his mute servant Barnabaš who produces inarticulate sounds with the words: *"I know what you want to say. There is no need for so many words ..."*

Indeed, no matter how paradoxical it might sound, there are situations when the word becomes a burden, a ballast, when the "context" (*"Stop for a moment, you are beautiful"*) gesture or mime say more than the words pronounced, thoughts expressed "aloud". There are moments, indeed, when one should more *hútat'* (reason), to use the eastern Slovakian dialect, than *hútorit'* (chat), when one gesture, silent movement of the lips or the radiance of the eyes veil so many non uttered words.

Silence, hush which in dialogue offers the opportunity to our collocuter and directs us to feel him emphatically, is the law of evaluation of today's turbulent and disturbed world. The poet Milan Rúfus, a guard of hope and humility by wordless wisdom of cognition reminds us that word sounds best in silence. *"All is different. Farewell words./ What we know - we know through silence. / Not wanting to repeat / your vanity. And out of respect / we do not any more tinkle with old weapons. / And out of joy the hush of profoundness will splash us with what comes after. / Good night, Hamlet. Indeed, silence is essential."* Kierkegaard's observation sounds very convincing in this context: *"Only the one who knows how to be truly silent knows how to speak truly, only*

*the one who knows how to be truly silent knows how to act.*" Let us also not forget the biblical messages and truths: "...hold thy peace, ... and I shall teach thee wisdom".(Job 33, 31-33), "... but he that refraineth his lips is wise."(Isr. 10, 19), "...a prudent man concealeth his knowledge, but the heart of fools proclaimeth foolishness." (Isr. 12, 23), "... and learn of me for I am meek and lowly in heart: and ye shall find rest unto your souls. (Mt 11, 29) And last but not the least: "*Blessed are the meek: for they shall inherit the earth.*" (Mt. 5, 5)

Even though it seems controversial stillness, silence, is "eloquent" ... When we speak we can from enormous possibilities choose just one "solution". When we keep silent so many linguistic means are at our disposal and hence - no matter how strange it might sound - communication with silence and in silence is semantically the fullest.

What we have in mind is what is beyond speech yet not beyond Man, not beyond dialogue. And dialogue presents a safe base, the origin of copious linguistic and non-linguistic means. However, no matter how efficient a word originating from a situation be, and no matter how clearly it reflects its environment, gestures and mime are equally effective - a hand movement or a wink, a touch or a frown, unexpected wrinkle or a smile, an indication of a step or a head nod as a sign of approval expressing agreement with collocutor, the fact that they are on the same wave length. And the same as a word might be feeble, flat, rough, imprecise, false or even hypocritical, the gesture can be full of clichés, can be affected, puffed up, artificial a wordless gesture. We have presented these notes just to conclude that in speech there must be harmony between linguistic and non-linguistic elements, between the word uttered and silence, between what we want to express and how we utter it. The question is hence about a stylistic appropriateness of linguistic and non-linguistic means we make use of in communication, about the creation of understanding, comprehension, tolerant dialogue environment where emphatic, subtle silence, hush, stillness play a significant role.

There are communication situations where speech hinders more than helps. Let us therefore pay attention to those moments in life and speech when a gesture or a mime of a collocutor, his cooperative "eloquent" silence, his simple human breathing, a look or a smile, suffice for complete understanding. These are the moments of wise silence, when something nonexistent in language is expressed and what we understand without the language. This is the moment when speech is very eloquent without words, when an eloquent pause of a collocutor can be commented with: "I know what you want to say, there is no need for so many words

Notes on the essay *On Silence and Hush* by J. Šabol

Job - The Book of Job, OT

Isr. - The Proverbs - The Book of Psalms, OT

Mt. The Gospel according to S. Matthew, NT

Stop, for the moment, you are beautiful! (J. W. Goethe, *Faust*)

Peter Zvon, a Slovakian playwright (1913-1942)

Milan Rúfus - a Slovakian poet and essayist ((1929)

Kierkegaard S. - Danish philosopher (1813-1855)

hútat'=think, contemplate, consider

hútorit'=speak, recount, chat (eastern Slovakian dialect)

**Key words:** Slovak literature

---